

בימי שלומציון ושמעון בן שטח

מים ראשונים: מה לשלומציון המלכה אשתו של המלך אלכסנדר ינאי, ושמעון בן שטח אחיה של שלומציון, מראשוני זוגות התנאים בן זוגו של יהודה בן טבאי – מה להם בפרשתנו?

ויקרא רבה פרשה לה סימן י – שפע הברכה באחרית מלכות חשמונאים

"ונתתי גשמיכם בעיתם"¹ – בלילות. בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדין בלילות, ובשחרית זרחה החמה ונשבה הרוח נתפזרו העבים ונתנגבה הארץ. והפועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן ויודעין שרצון אביהם שבשמים מעשיהם.² דבר אחר: "ונתתי גשמיכם בעיתם" – בלילי שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצי המלכה שהיו גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדינרי זהב.³ וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים.⁴ כל כך למה? להודיע כמה החטא גורם לקיים מה שנאמר: "עונותיכם היטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם" (ירמיה ה כה).⁵

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מב (יד) – שלא ליתן פתחון פה

"ונתתי מטר ארצכם בעיתו" (דברים יא יד) – אני, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח ... רבי נתן אומר: "בעתו" – מלילי שבת ללילי שבת, כדרך שירדו בימי שלמצי המלכה.⁶ וכל כך למה? רבי אומר: כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם לומר: הרי שכר כל המצות! אלא: "אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם". "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי, ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקושי".⁷

¹ זו הברכה הראשונה לאחר הפתיחה: "אם בחוקותי תלכו": "ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי" (ויקרא כו ד). מהגשם בעיתו נובע כל השאר: העץ הנותן את פריו, הקציר, הדיש, הבציר, השובע, השיבה לבטח והשלום. ראו פירוש בכור שור על הפסוק: "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו. שתעשו מה שעליכם לעשות, אף העניים והארץ והאילנות שנבראו בשבילכם יעשו לכם מה שעליהם לעשות שאצוה העניים לתת גשמים בעתם, בעת הצריך, ולא מרובים יותר מדאי ולא מועטים יותר מדאי". גשמים בעיתם – בחוקות הטבע שלהם, אם אתם תשמרו על חוקות התורה. ראו דברינו [אם בחוקותי תלכו](#) בפרשה זו. אבל המדרשים מפליגים והולכים בדרך שלמעלה מהטבע, שפע לא רגיל. מי הם הדורות שזכו לשפע כזה?

² ראו הנוסח בגמרא תענית כג ע"א: "וכן מצינו בימי הורדוס שהיו עוסקין בבנין בית המקדש, והיו יורדין גשמים בלילה, למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן, וידעו שמלאכת שמים בידיהם". ובספרא א א בפרשתנו: "ונתתי גשמיכם בעתם ... מעשה בימי הורדוס שהיו גשמים יורדים בלילות, בשחרית זרחה חמה ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ והפועלים יוצאים למלאכתם ויודעים שמעשיהם לשם שמים". על בניין בית המקדש בידי הורדוס, ראו בבא בתרא ג ע"א וכן סוכא נא ע"ב, בדברינו [בנין הורדוס](#) בפרשת תרומה.

³ חטים ככליות מצאנו בתורה בשירת האזינו, דברים לב יד: "חמאת בקר וחלב צאן עם חלב קרים ואילים בנין בשן ועתודים עם חלב כליות חטה וכו'". ראו גם כתובות קיא ע"ב על פסוק זה, שבבחה של ארץ ישראל: "אמרו: עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול". ובספרי דברים על הפסוק: "עם חלב כליות חטה, זה היה בימי שלמה". אך שעורים כזיתים ועדשים כדינרי זהב, לא מצאנו.

⁴ וכאן שואלים את המסובים לסעודת שבת, בקטון החל ובגדול כילה: את מה זה מזכיר לך? מה עוד הניחו לדורות הבאים ואיפה? התשובה במים האחרונים.

⁵ שוב במקבילה בספרא א א בפרשתנו: "ונתתי גשמיכם בעתם – בלילות שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלומציון גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב. וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים להודיע כמה חטא גורם". ושוב בגמרא תענית כג ע"א: "בעתם – בלילי רביעיות ובלילי שבתות. שכן מצינו בימי שמעון בן שטח, שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב, וצברו מהם דוגמא לדורות, להודיע כמה החטא גורם וכו'". וכבר נדרשנו לנושא הגשמים בעיתם בדברינו [גשמים בעיתם](#) ו**שדים בזמנם** בפרשה זו בשנה האחרת. הפעם נרצה ללכת בכיוון אחר.

⁶ שלמצי או שלומצי לעיל, הידועה יותר בשם שלומציון, לעיתים נקראת גם שלמינון, היא אשתו של אלכסנדר ינאי ואחותו של שמעון בן שטח. ימי שלטונה של שלומציון המלכה נמשכו כתשע שנים (67-76 לפנה"ס) ובאו לאחר השנים הסוערות של שלטונו של בעלה אלכסנדר ינאי. לאחר שזה נפטר, היו שנות שלטונה של שלומציון שנים של שפע ופריחה כללית, גבולות ממלכה נרחבים וכמעט ללא מלחמות, ופיוס של השלטון עם הפרושים שנדרפו בימי ינאי. ראו דברינו [כימות עולם וכשנים קדמוניות](#) בשבת הגדול בהם הראינו את השיטות השונות לאילו "שנים טובות" מתגעגע הנביא: שנות אדם הראשון, שנות הבל, ימי נח, שנות משה, ימי דוד ושלמה ועוד (אין אזכור של האבות שם!). לפי שני המדרשים בהם פתחנו, נראה שאפשר להציע להוסיף את ימי שלומציון ושמעון בן שטח, בהם התקיימה הברכה של "אם בחוקותי" וכן של הפרשה השנייה של קריאת שמע, להלן. כך או כך, ראו מידע נוסף על שתי דמויות אלה ברשת: [שמעון בן שטח ושלומציון המלכה](#).

⁷ ההבטחה בפרשת השבוע שלנו, חוזרת בספר דברים בפרשה השנייה של קריאת שמע. יש כאן הבטחה ברורה של התורה לשפע כלכלי בעקבות קיום התורה. פרשתנו נקראת פעם בשנה (פעמיים אם נצרף את ברכת פרשת כי תבוא), אבל זו של ספר דברים, שנבחרה להיכלל בקריאת שמע – פעמיים בכל יום. יש חשש ברור שיבוא מי שיבוא ויפתח את הפה ויקשה: איפה הברכה הזו? לא ראינו את התגשמותה (תרת ממשע). אפשר תמיד לומר שהדור לא זכאי ולא מקיים "אם בחוקותי תלכו", אבל אף פעם לא? הייתכן שהבטחת "אם בחוקותי תלכו" היא הבטחה אוטופית שלעולם לא תתגשם? לפיכך באו ימי השפע והשלום ("ונתתי שלום

מסכת קידושין דף סו עמוד א – הקרע של הפרושים עם ינאי המלך

מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו.⁸ והיה שם אחד איש לץ לב רע ובלעיל ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, לבם של פרושים עליך! ומה אעשה? הקם להם בציץ שבין עיניך, הקים להם בציץ שבין עיניו.⁹ היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידה שמו, ויאמר יהודה בן גדידה לינאי המלך: ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן! שהיו אומרים: אמו נשבת במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא; ויבדלו חכמי ישראל בזעם.¹⁰ ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא דינו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם. ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר: תינח תורה שבתב, תורה שבעל פה מאי? מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה.¹¹

בראשית רבה צא ג פרשת מקץ – שמעון בן שטח וינאי המלך, אתה בממונך ואני בתורה¹²

שלוש מאות נזירים עלו ובקשו להקריב תשע מאות קרבנות בימיו של שמעון בן שטח.¹³ מאה וחמישים מצא להם פתח ומאה וחמישים לא מצא להן פתח.¹⁴ עלה שמעון בן שטח אצל ינאי המלך, אמר לו: שלוש מאות נזירים עלו ומבקשים להקריב תשע מאות קרבנות ואין להם, אלא תן אתה מחצה משלך ואני מחצה משלי

בארץ" של שלומציון ושמעון בן שטח ומעידים שהבטחות התורה, בפרשתנו ובפרשת קריאת שמע, אכן אירעו ויכולות לשוב ולקרות, ומונעים פתחון פה של המבקשים ללעוז. (וכל זה בסוף ימי מלכות החשמונאים שסופה לא היה טוב, ראו בדברינו [בית חשמונאי](#) בחנוכה). ואחאב מתגרה באליהו שבשנותיו יש שפע כלכלי והגשמים בעיתם (ראו בדברינו [אליהו ואחאב](#) בפרשת פנחס). לכן הדרשן רואה לנכון לחזור על הפסוקים בסוף הדרשה. אגב, לשון המדרש: "הרי שכר כל המצוות" הוא קשה ולפיכך יש שתיקנו כאן: "איה שכר כל המצוות?" ואנו שמנו סימן קריאה: "הרי שכר כל המצוות!" שהוא כמו לשון תמיהה: זה שכר כל המצוות? ואפשר עוד לפרש בדרך החסידות והמוסר שפיתחון הפה הוא לומר: זה מה שמקבלים על קיום מצוות התורה? שפע כלכלי חומרי? והתשובה היא שהפסוקים לא מדברים על שכר ועונש, בוודאי לא רוחני, אלא על כך שקיום חוקות התורה משלים את קיום חוקי הטבע כדרך קיום העולם. תורת חיים. וגם את זה רוצים אנו לראות.

⁸ כמו שהירושלמים יושבים בליל יום העצמאות ואוכלים חובייה על צלחות וכלים מהודרים שמוציאים לכבוד החג (ואח"כ אוכלים סעודת החג). ראו פירוש רש"י בגמרא שם שמזכיר את הפסוק באיוב ל ד: "הקטפים מלוח עליישיח ושרש רתמים לחמם". ומוסיף שם רש"י ומסביר את ההשוואה שעושה ינאי עם ההתחלה הקשה של שיבת ציון: "בית שני שבאו מן הגולה והיו עניים והיו מוציאין הוצאות במלאכה, אף אנו נאכל מלוחין להיות זכר לעוני אבותינו ולהודות לפני הקב"ה שהצליחנו והעשינו". יפה נהג ינאי המלך, לא כן?

⁹ בעצת אותו איש, שם ינאי על מצחו את ציץ הזהב של הכהן הגדול, שחוקק עליו השם המפורש, על מנת לבחון את תגובתם של החכמים. מסביר רש"י שבגלל הופעת הציץ יאלצו החכמים לעמוד על רגליהם "והם יגלו את לבם".

¹⁰ ויבדלו – הורחקו, מבאר שטיינזלץ. לא עזבו מרצונם אלא הועזבו בכח וחל קרע קשה בין הפרושים ובין ינאי.

¹¹ זה הסיפור המרכזי על הקרע הגדול והקשה שבין המלך ינאי לחכמים הפרושים. נראה גם שינאי דאג לשמר את הסנהדרין (מועצת המלך?) אבל הקפיד להחליף אותה בנאמניו. בעימות קשה זה נפקד מקומו של שמעון בן שטח, אבל קודם לכן, או שמא לאחר הקרע הגדול, כאשר הסנהדרין הוחלפה, מתעמת שמעון בן שטח עם ינאי בנושא לכאורה פטוט יותר. ראו סנהדרין יט עמוד א שעבדו של ינאי הרג נפש ושמעון בן שטח דורש ממנו להתייבב לפני בית הדין מדין התורה: "והועד בבעליו ולא ישמרנו. אמרה תורה: יבוא בעל השור ויעמוד על שורו". ועוד מטיח בו שמעון בן שטח: "ינאי המלך! עמוד על רגליך ויעידו בך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד". ינאי לא מוותר וחברי הסנהדרין נכנעים לו. ומאותו המעשה נפסקה הלכה שמלכי ישראל (בניגוד למלכי בית דוד) לא דנים אותם ולא מעידים אותם. וכבר נדרשנו לסיפור זה בדברינו [מלך לא דן ולא דנים](#) [אונתו](#) בפרשת שופטים. עוד יש להשוות סיפור זה של 'סגירת התורה' עם מעשיו של אחז מלך יהודה כמסופר בויקרא רבה יא ז (ובראשית רבה מב ג) "שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות. כך אמר אחז: אם אין גדיים - אין תישיים, אם אין תישיים - אין צאן, אם אין צאן - אין רועה, אם אין רועה - אין עולם", שהוא משל על עולם לימוד התורה: תלמידים, מורים וכו'. וכבר נדרשנו להשוואה של סגירת התורה בימי אחז (בית ראשון) עם סגירתה בימי ינאי (בית שני) בדברינו [כי לא תשכח מפי זרעו](#) בפרשת וילך. ושם גם יצרנו את ההשוואה של ישעיהו שמקומם את התורה בעזרת "הילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים" (ישעיהו ח יח), עם שמעון בן שטח שמחזיר את התורה ליושנה בימי שלטון שלומציון אחותו (ומתקין בתי ספר בישראל, ירושלמי כתובות ח יא). החזרה זו היא שגם תחזיר אותנו לפרשת השבוע, להבטחה של "אם בחוקותי תלכו", אבל עוד מספר תחנות לפנינו בדרך.

¹² מקור סיפור זה הוא בתלמוד הירושלמי ברכות ז ב, משם כנראה נלקח לבראשית רבה, ובנוסח מקוצר יותר הוא מצוי בגמרא בבלי ברכות מח ע"א.

¹³ ראו במדבר ו יד קרבנות הנזיר ביום מלאת נזרו: כבש לעולה, כבשה לחטאת ואיל לשלמים.

¹⁴ פתח היינו היתר שעוקר את הנזירות ומבטלה למפרע, בדומה להיתר נדרים. ראו תוספתא מסכת נדרים ה ד: "נדר בניזיר בקרבן ובשבועה פותחין לו פתח אחד על כולו". חכמים לא אהבו את מעשה הנזירות וחששו שלא נעשה בתום לב ובכוונה טהורה. ראו בדברינו [נזיר – קדוש או חוטא?](#) בפרשת נשא, ובפרט הסיפור על שמעון הצדיק והנזיר יפה העיניים וטוב הרואי מהדרום.

וילכו ויקריבו. נתן ינאי המלך מחצה משלו, והלכו והקריבו. באו ואמרו לשון הרע לינאי המלך על שמעון בן שטח: הוי יודע שכל מה שהקריבו – משלך הקריבו, ברם שמעון בן שטח לא נתן משלו כלום. כעס ינאי על שמעון בן שטח. שמע, נתיירא וברח.

לאחר ימים היו בני אדם גדולים ממלכות פרס יושבים ואוכלים על שולחנו של ינאי המלך. אמרו לו: אדוננו המלך, זכורים אנו שהיה כאן זקן אחד, והיה אומר לנו דברי חכמה.¹⁵ אמר לאחותו: שלחי אחריו והביאיהו. אמרה לו: תן לי דברך ושלח לו טבעתך והוא בא. נתן לה דברו ושלח לו טבעתו ובא. משבא, ישב לו בין המלך למלכה. אמר לו: למה ברכת? – שמעתי, שאדוני המלך כועס עלי ויראתי שלא תהרגני, וקיימתי את המקרא הזה: "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם" (ישעיה כו כ).¹⁶ אמר לו: למה שיטית בי? אמר לו: חס ושלום, לא שיטיתי בך, אלא אתה מממונד ואני מן התורה, שכתוב: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז יב).¹⁷ אמר לו: ולמה לא אמרת לי? אמר לו: אילו אמרתי לך לא היית נותן. אמר לו: למה ישבת בין המלך למלכה? אמר לו: בספר בן סירא כתוב: "סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושבך". אמר: מזוג לו יברך. אמר: ברוך על המזון שאכל ינאי וחביריו.¹⁸ אמר: עד כאן אתה בקשיותך? לא שמעתי מימי ינאי בברכה. אמר: ומה יש לי לומר: "נברך על שאכלנו?" ואני לא אכלתי. הביאו לו ואכל. שתה אותו הכוס. מזוג לו כוס שני, אמר: ברוך שאכלנו.¹⁹

מסכת סוטה דף כב עמוד ב

אמר לה ינאי מלכא לדביתיה: אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס.²⁰

מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון

¹⁵ בנוסחאות אחרות כאן: מילי דאורייתא.

¹⁶ דרשות רבות נאמרו על פסוק זה שאומץ גם כאסטרטגיה של הישרדות בגולה ותחת שלטון זר. לא לעמוד כנגד הגל – למצוא מחסה ולתת לו לעבור. ראו דוגמא תנחומא (בובר) ויצא סימן ה, בראשית רבתי פרשת תולדות. ובגמרות ברכות ז ע"א, סנהדרין קה ע"ב, עבודה זרה ד ע"ב, גם על זעמו כביכול של הקב"ה.

¹⁷ בנוסח הירושלמי (ראו הערה הבאה) יש כאן דיאלוג המורכב משני חלק הפסוק בקהלת. שמעון בן שטח אומר: "פי בצל החכמה בצל הכסף", וינאי מודה לשמעון בן שטח ומשלים את החצי השני של הפסוק: "ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה". אין ספק לצד מי עומד מספר הסיפור הזה.

¹⁸ באסוציאציה 'פרועה', ראו הסיפור על 'האיש המשופע' שרבי ינאי הזמין לביתו וביקש ממנו לברך ולא ידע לברך. ראו הסיפור בויקרא רבה ט ג, בדברינו [השם והשם את דרכו](#) בפרשת צו. אבל מלבד הדמיון של ינאי כאן ושם, בקשה שיברך כאן ושם, לא נראה שהדברים קשורים.

¹⁹ ובירושלמי "נברך על המזון שאכלנו" ואנחנו היום בזימון אומרים: "ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו". האם זו ברכת המזון הקצרה ביותר? ראו הדף [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי שם הבאנו נוסחים קצרים של ברכת המזון. ולסיפור עצמו, האם האורחים הנכבדים מפרס שמן הסתם באו בעסקי מדינאות ובקשו לשמוע את דברי החכמה של הזקן שהם זוכרים מהפעם שעברה, שומעים את כל ההתקוטטות הזו? האם תרגמו להם? אולי כל הדיאלוג הזה בין ינאי לשמעון בן שטח היה לאחר שאמר את דברי חכמתו והתכבד בו ואם כן, אזי אי הגשת אוכל לשמעון בן שטח היא ארוכה יותר וכנראה מכוונת. עכ"פ, מכאן למדנו ששמעון בן שטח נרדף אף הוא ע"י ינאי, אם בשל סיפור הנזירים או בשל רדיפת הפרושים הכללית. אבל היה כלפיו יחס מיוחד, בגלל שהיה אח אשת המלך (גיסו), או בשל מעמדו הרם שיצא שמעו למרחוק וינאי היה זקוק להתכבד בו. האם סיפור זה אירע לפני העימות על עבדו של ינאי שהרג או לאחריו, אין לדעת. נראה שאחריו, ויש כאן אולי התחלה של פיוס בין שמעון בן שטח כנציג הפרושים ובין ינאי המלך (שהוא מצאצאי החשמונאים שחלקם לפחות הפכו לצדוקים). ישיבת שמעון בן שטח בין המלך למלכה היא וודאי סימבולית ובאה לרומם את מעמד החכמים וחוזרת לפתיחת הסיפור: בצל החכמה בצל הכסף – אתה ממונד ואני מהתורה. ויש לזכור שכל הסיפורים האלה על ינאי, שלומציון ושמעון בן שטח, נכתבו ע"י דרשנים שבאו מאסכולת הפרושים.

²⁰ ערב מותו מצווה ינאי את אשתו ומייעץ לה כיצד תנהג ותשלוט בממלכה. ראו פירוש רש"י שם שאומר: "אל תתיראי מן הפרושין – שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי ... וכשמת, היתה אשתו יראה מהן שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה. ואמר לה: אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הן ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם". תבדקי כל אדם באשר הוא והעיקר שתיזהרי "מן הצבועים - כלומר שאין מראיתם כתולדותם אלא צבועין מבחוץ ואין תוכן כברם. שמעשיהם כמעשה זמרי - שהן רשעים ומבקשים שכר כפנחס אומרים לבריות לכבדן כפנחס". ראו בסוגיה בגמרא שם התיאור של "מכות הפרושים", היינו סוגי הפרושים הצבועים: "פרוש שיכמי, פרוש נקפי, פרוש קיזאי, פרוש מדוכיא וכו'". על ערש מותו מכיר אולי ינאי המלך בטעויות שעשה, אולי בהשפעת שמעון בן שטח גיסו ושלומציון אשתו, ומזהיר את אשתו מהצבועים, בין פרושים בין צדוקים, שעלולים "לעוט" עליה ולהתחנף אליה. אבל שלומציון מתגלה כשליטה נאורה ומתוכחמת, אולי גם בעזרת שמעון בן שטח אחיה, ושנות שלטונה היו סמל לשגשוג ושלום עד שהמדרש רואה בהן התגלמות פסוקי הברכה שבפרשתנו. ועל זמרי ופנחס, ראו דברינו [בין זמרי ופנחס](#) בפרשת פינחס.

בעשרין ותמניא לטבת יתיבת כנשתא על דינא.²¹ מפני שהיו הצדוקין יושבין בסנהדרין - ינאי המלך ושלמינון (שלומציון) המלכה יושבת אצלו, ולא אחד מישראל יושב עמם, חוץ משמעון בן שטח.²² והיו שואלין תשובות והלכות ולא היו יודעין להביא ראיה מן התורה.²³ אמר להם שמעון בן שטח: כל מי שהוא יודע להביא ראיה מן התורה, כשר לישב בסנהדרין. פעם אחת נפל דבר של מעשה ביניהם ולא היו יודעים להביא ראיה מן התורה, אלא אחד שהיה מפטפט כנגדו²⁴ ואומר: תן לי זמן ולמחר אשוב. נתן לו זמן הלך וישב לו בינו לבין עצמו ואינו יכול להביא ראיה מן התורה. למחר נתבייש לבוא ולישב בסנהדרין. והעמיד שמעון בן שטח אחד מן התלמידים והושיבו במקומו. אמר להם: אין פוחתין בסנהדרין משבעים ואחד. וכך עשה להם בכל יום ויום, עד שנסתלקו כולם וישבה סנהדרין של ישראל. יום שנסתלקה סנהדרין של צדוקים וישבה סנהדרין של ישראל עשאוהו יום טוב.²⁵

מסכת תענית דף כג עמוד א – המחלוקת עם חוני המעגל

תנו רבנן: פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים! התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה ... אמר לפניו: ריבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. ...²⁶

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה - גוזרני עליך נידוי ... אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו. ואומר לו: אבא, הולכיני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים, ורימונים - ונותן לו. ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (משלי כג כה).²⁷

משך חכמה ויקרא פרק כו פסוק ד – מפעלות הטבע

²¹ תרגום: "בעשרים ושמונה בטבת נתיישבה כנסיה על הדין", כפי שמוסבר בהמשך. מגילת תענית, והסכוליון הנלווה לה, מונה את כל הימים בהם אין להספיד או להתענות משום שאירעו בהם מאורעות טובים לישראל. ראו גמרא שבת יג ע"ב: "תנו רבנן: מי כתב מגילת תענית? אמרו: חנניה בן חזקיה וסיעתו, שהיו מחבבין את הצרות", היינו את זכרון הצרות שנגאלו מהם וקבעו בתאריך זה יום טוב. לסקירה יסודית של מגילת תענית, ראו [מגילת תענית, ורד נעם, יד בן צבי, ירושלים תשס"ג](#).

²² שמעון בן שטח היה הפרושי היחיד בסנהדרין שנשלטה כולה על ידי הצדוקים.

²³ הצדוקים דנו בשאלות ותשובות בהלכה, אך לא ידעו לבס את הדברים על פסוקים מהתורה.

²⁴ זקן אחד מהצדוקים שפטפט (התווכח) עם שמעון בן שטח.

²⁵ בימי שלומציון ושמעון בן שטח אחיה, חל מהפך בסנהדרין ובהדרגה סולקו הצדוקים ונכנסו הפרושים שבימי ינאי נרדפו ואף חוסלו. ראו איך הוא קורא ליהושע בן פרחיה (ואולי גם לחכמים אחרים) שברח למצרים לחזור לארץ עם הסתלקותו של ינאי (סנהדרין קז ע"ב ושם גם ישו!). בכך נסללה הדרך ונוצרה התשתית לתורת חז"ל המשתלשלת עד ימינו, שיסודה בתורת התנאים: משנה, תוספתא, מדרשי הלכה ועוד, והמשכה בתורת האמוראים, ממשיכיהם בעיצוב תורה שבע"פ: שני התלמודים, מדרשי האמוראים ועוד. שמעון בן שטח מתקן תקנות חשובות, כמו: כתובת אישה (הרחבתה ואחריותה, שבת יד ע"ב, תוספתא כתובות יב א, כתובות פב ע"ב), מקים בתי ספר בישראל: "שיהו התינוקות הולכין לבית הספר" (ירושלמי כתובות פרק ח הלכה יא), לא מהסס להילחם בנשים מכשפות (סנהדרין פרק ו משנה ד, סנהדרין מה ע"ב), לגזור טומאה על כלי מתכת שהותכו מחדש ולפסול את הכלים היקרים של אחותו שלומציון (שבת טז ע"ב), מסדיר סדרי דין (אבות א ט, אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כ, תוספתא סנהדרין ו ו, ח ג, חגיגה דף טז), הלכותיו מגיעות עד קהילת יהודי רומא (ברכות יט ע"א), מקדש שם שמים ביחסיו עם הגויים (בני ישמעאל, דברים רבה ג ג) ועוד ועוד. וכדברי הגמרא תלמוד בבלי בקידושין סו ע"א: "היה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה". הבסיס לכך הוא שינוי הרכב הסנהדרין כמתואר כאן, שכלל הנראה הושלם בכח"ב בטבת ונקבע בשל כך כיום טוב כל שנה (אולי ירצה מישהו לשוב ולציין תאריך זה בימינו).

²⁶ והמשך הסיפור שירדו הגשמים תחילה טיפין טיפין, אח"כ בזעף "גשמי שיחין ומערות" ואח"כ בנחת: "גשמי רצון ברכה ונדבה". בכל פעם חוני המעגל מתערב ומשנה את סדרי הגשם. כבר הארכנו בסיפור חוני המעגל בדברינו [חוני המעגל – עיון מחדש](#), בשמיני עצרת - שמחת תורה וכאן נזכיר את האירוע בקצרה ובהקשר של שמעון בן שטח שהוא נושאנו הפעם.

²⁷ למרות שאין מוקדם ומאוחר בתלמוד, נראה שלא בכדי מופיע סיפור חוני המעגל, בגמרא תענית כג ע"א, מיד לאחר הסיפור על שנות הגשם בעיתו וקיום ברכת התורה שבפרשתנו, בימי שלומציון ושמעון בן שטח. ראו שוב גמרא זו שהבאנו בהערה 5 למעלה: "גשמיכם בעתם - בלילי רביעיות ובלילי שבתות. שכן מצינו בימי שמעון בן שטח, שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדיגרי זהב, וצרו מהם דוגמא לדורות, להודיע כמה החטא גורם". לא סתם כעס שמעון בן שטח על חוני המעגל. לא רק בגלל "מעשי המופת" שעשה, אלא בגלל שהוא, שמעון בן שטח, מציג אלטרנטיבה שנסמכת על פסוקי התורה. בימיו ירדו גשמים בלי מעשה נסים. אם לא יורדים גשמים, אין זה אלא בגלל החטא, כמו שכתוב בתורה בפרשת קריאת שמע ובפרשת בחוקותי, ואת החטא צריך לתקן. ואילו חוני המעגל מתחטא לפני אביו שבשמים במקום לחטא היינו לתקן את החטא. חוני הוא הצדיק המתקן בשביל הציבור כולו. האם לפנינו שורש קדום של מחלוקת החסידות והמתנגדים? שמעון בן שטח הוא המתנגד - אביו הרוחני של הרמב"ם והגרא"א, בעוד שחוני המעגל - בעל המופת - הוא אביו הרוחני ושורש נשמתו של הבעש"ט והמקובלים ואולי אפילו של דמויות כמו רמב"ן?

ונתתי גשמיכם בעתם. (תורת כהנים פרק א, א): בלילי שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח, בימי שלומציון המלכה, שהיו גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת, עד שנעשו חטים ככליות וכו'...²⁸

הענין, דהנהגה הנסיית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבעי, אשר היא בת אלקים וכל תכיל. שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די ... וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור, גם באופן טבעי יוכל להתברך. ובה נתברכו ישראל "אם בחוקותי תלכו", אז גם חוקות שמים וארץ ילכו במישור. כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלוהית, מכוונות ומגבלות לדרכי התורה והמצוה. ולמען שלא יטעה האדם וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא בעצמה, להפרידה מיוצרה - לכן יש נסים. אבל אינם תכליתיים,²⁹ והנסים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בטבע, כי היא ידו והשגחתו הטהורה. לכן: "הקורא הלל בכל יום" (שבת קיח ב) - שמורה שראוי להודות רק להנך פעולות של דרך נס, אבל מפעלות הטבע אין צריכים להיוצר אחרי שבראן - 'הרי זה מחרף ומגדף'.³⁰ אבל 'כל האומר תהילה לדוד בכל יום' - שזה מדבר על מפעלות סדור הטבעי אשר בכל יום, כמבואר - 'מובטח שהוא בן העולם הבא' (ברכות ד ב).³¹

שבת שלום חזק חזק ונתחזק מחלקי המים

מים אחרונים: התשובה לשאלה בהערה 4 היא: המן. לא זה שאנו אוכלים את אוזניו פעם בשנה, אלא זה שאכלו אבותינו את כולו ארבעים שנה במדבר. ראו שמות טז לג: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֱהֲרֹן קַח צִנְצָנִת אַחַת וְתִן־שָׁמָּה מִלֵּאֲהֵימָר מִן הַיַּחַ אֲתוּ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֵיכֶם". ראו דברינו [טעם המן](#) בפרשת בשלח. ראו בפרט דברי ר' שמעון בר יוחאי במכילתא דרבי ישמעאל שם: "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן". יש כאן השוואה מעניינת בין תקופת המדבר, שבה היו בני ישראל פנויים ללמוד תורה עקב ירידת המן וסיפוק מזונם היום-יומי, ובין תקופת שלומציון ושמעון בן שטח שבה התקיימה ברכת השפע המובטחת בפרשת השבוע (ובקריאת שמע), כאשר התחדש לימוד התורה של הפרושים בהנהגת שמעון בן שטח. בשניהם, התבקש אותו הדור להניח דוגמא של השפע הכלכלי למשמרת לדורות הבאים. דור המדבר את צנצנת המן - "לחם אבירים" מעשה ניסים משמים - שעמדה בקודש הקדשים לצד הארון (וירמיהו מוציא אותה למציג אותה לפני העם, תנחומא בשלח כא); ודור שנות הזוהר של שלומציון ושמעון בן שטח את: "חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדינרי זהב" - תבואת ארץ ישראל מעשה אדם וטבע - שצברו חכמים והניחום לדורות הבאים.³²

²⁸ ההמשך כמו מדרש ויקרא רבה, ספרא והגמרא בתענית כג שהבאנו בראש דברינו.

²⁹ הניסים אינם המטרה - התכלית. ניסים ומופתים עלולים גם להטעות ולהסיט את תשומת הלב מהתכלית העיקרת. ראו משך חכמה בשמות פרק טו (שירת הים) כשהוא מצטט את רמב"ם על הסכנה של אמונה בניסים: "והנה ידוע דברי הרמב"ם (יסודי התורה פרק ח א-ג): המאמין באותות ומופתים יש בלבו דופ".

³⁰ מי שרק מציין את הניסים והמאורעות החריגים ששונים מהטבע היום-יומי, הוא בבחינת "מחרף ומגדף". פירוש זה לדברי ר' יוסי בגמרא שם: "יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום", הוא מקורי ושונה ממה שרש"י מפרש שם שאמירת הלל בכל יום נראית כמי ש"מזמר שיר ומתלוץ". הלל מיועד לרגעים המיוחדים, אולי דווקא אלה שכן נעשה בהם נס או אירוע מיוחד. ראו שהגמרא שם מסכמת שר' יוסי מתכוון לפסוקי דזמרא שנאמרים בכל יום וזה כבר תואם את הגמרא בברכות: "כל האומר תהילה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא" - שהוא מביא בהמשך.

³¹ ובהמשך דבריו שם: "... הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום הנמצאים והרכבת הנפרדים, ובדרך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד זיון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמה ושלמות וכבוד הש"ת למבין, יותר ממה שמורה הנסים". ראו עוד דבריו שם באריכות על הפלא של "הסידור הטבעי", על הטבע מול הנס ועל הקשר של הטבע עם סידור התפילה והפיוטים בסדר האל"ף ב"ת - "שענין 'אלפא ביתא' מורה על סידור טבעי, שאינו מדלג, רק הולך מאלף עד תיו ... והוא כמו סידור הטבע, שמתנהג בלא מרוצה. ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים, אז הוא ענין פלא". נראה מתוך דבריו, הגם שאין הוא אומר זאת בפירוש, שחקר "הסדר הטבעי" והבנת פלאי הטבע והמדע הם בגדר עבודת השם של האדם המאמין, יותר מאמונה ב"ניסים ומופתים". כמו שהוא אומר שם בהמשך: "והנה בענין הטבע צריך גם פועל היצורים, וזה כמו חרישה וקצירה וזריעה וכיו"ב". זו המשמעות המרכזית של ההבטחה של התורה בפרשתנו: "אם בחוקותי תלכו ... ונתתי גשמיכם בעיתם" - חוקות התורה וחוקי הטבע. ראו שוב פירוש יוסף בכור שור שהבאנו בהערה 1 בראש דברינו.

³² איפה הם היום? צנצנת המן נגנזה יחד עם הארון ולצדו שמן המשחה, מקלו של אהרן וארגו ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל (יומא נב ע"ב). את החטים והשעורים של ימות שמעון בן שטח ושלומציון המלכה אולי נמצא יום אחד במדבר יהודה כפי שנמצא [התמר מתושלח](#). אבל באמת כולם חיים ונמצאים לכל דורש בין דפי המדרש.

גם השפע הכלכלי (היחסי) בימינו, בחסות מדינת ישראל, מאפשר לנו להפריש מתוכנו חבורת תופשי בית המדרש שיקיימו: "והייתם לי - שתהיו פנוין לי ועוסקים בתורה" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ב).